

เอกสารวิชาการส่วนบุคคล
(Individual Study)

หลักประชาธิปไตยในศาสตร์พระราชาสู่การพัฒนาที่ยั่งยืน

จัดทำโดย นายสมบุรณ์ หอมนาน
รหัส ๖๕๑๐๓๘

รายงานนี้เป็นส่วนหนึ่งของการอบรม
หลักสูตรหลักนิติธรรมเพื่อประชาธิปไตย รุ่นที่ ๑๐
วิทยาลัยศาลรัฐธรรมนูญ
สำนักงานศาลรัฐธรรมนูญ

ลิขสิทธิ์ของสำนักงานศาลรัฐธรรมนูญ

หลักประชาธิปไตยในศาสตร์พระราชาสู่การพัฒนาที่ยั่งยืน

จัดทำโดย นายสมบุรณ์ หอมมาน^๑

บทคัดย่อ

การศึกษาเรื่องหลักประชาธิปไตยในศาสตร์พระราชาสู่การพัฒนาที่ยั่งยืนในครั้งนี้ มีวัตถุประสงค์เพื่อวิเคราะห์หลักประชาธิปไตยในศาสตร์พระราชานำเสนอแนะแนวทางในการนำศาสตร์พระราชามาใช้ให้สอดคล้องกับหลักประชาธิปไตยเพื่อให้เกิดการพัฒนาที่ยั่งยืน การศึกษาในครั้งนี้ เป็นการศึกษาค้นคว้าจากเอกสาร (Documentary) ข้อมูลจากอินเทอร์เน็ต (Internet) แอปพลิเคชันไลน์ และสื่อบุคคล คือ ความรู้จากวิทยากรในการศึกษาอบรม บูรณาการเข้าด้วยกัน (Integration) แล้วนำมาวิเคราะห์เนื้อหา (Content Analysis) และสังเคราะห์เนื้อหา (Synthesis) เพื่อนำเสนอแนะแนวทางในการนำศาสตร์พระราชามาใช้ให้สอดคล้องกับหลักประชาธิปไตยเพื่อให้เกิดการพัฒนาที่ยั่งยืน ผลการศึกษา พบว่า

๑. ศาสตร์พระราชานี้ เป็นองค์ความรู้ของพระบาทสมเด็จพระบรมชนกาธิเบศร มหาภูมิพลอดุลยเดชมหาราช บรมนาถบพิตร ที่ใช้เป็นหลักการทรงงาน ถือเป็น “ตำราแห่งชีวิต” เพราะบันทึกประสบการณ์จากการทรงงาน ทำให้ประเทศไทยสามารถผ่านวิกฤตการณ์ต่างๆ มาได้ทุกมิติ โดยมีหลักประชาธิปไตยที่อยู่ในศาสตร์พระราชานี้ ได้แก่ อำนาจอธิปไตยเป็นของปวงชน (popular sovereignty) สิทธิเสรีภาพ (rights and freedom) ความเสมอภาค (equality) หลักนิติธรรม (the rule of law) ความอดทนอดกลั้น (tolerance) ความถูกต้องตามกฎหมาย (legality) ความชอบธรรมทางการเมือง (legitimacy) ความถูกต้องเหมาะสม (decency) ความน่าเชื่อถือ (credibility) ความโปร่งใส (transparency) และการมีส่วนร่วมของประชาชน (participation) นับเป็นศาสตร์ที่เหมาะสมและสอดคล้องกับบริบทของสังคมไทย สามารถนำมาประยุกต์ใช้ในการดำเนินชีวิตอย่างเป็นรูปธรรมได้อย่างยั่งยืน เมื่อทำการวิเคราะห์ศาสตร์พระราชานี้ พบว่า มีเนื้อหาสาระที่เกี่ยวข้องกับหลักประชาธิปไตย ได้แก่ ระเบิดจากภายใน แก้ปัญหาจากจุดเล็ก ทำตามลำดับชั้น ภูมิสังคม ภูมิศาสตร์ สังคมศาสตร์ ทำงานแบบองค์รวม ไม่ติดตำรา รู้จักประหยัด เรียบง่าย ได้ประโยชน์สูงสุด ทำให้ง่าย การมีส่วนร่วมต้องยึดประโยชน์ส่วนรวม บริการที่จุดเดียว ใช้ธรรมชาติช่วยธรรมชาติ ใช้ธรรมปราบอธรรม ปลุกป่าในใจคน ขาดทุนคือกำไร การพึ่งพาตนเอง พออยู่พอกิน เศรษฐกิจพอเพียง ความซื่อสัตย์สุจริต จริงใจต่อกัน ทำงานอย่างมีความสุข และ รู้ รัก สามัคคี

๒. ข้อเสนอแนะแนวทางในการนำศาสตร์พระราชานี้มาใช้ให้สอดคล้องกับหลักประชาธิปไตย เพื่อให้เกิดการพัฒนาที่ยั่งยืน ได้แก่ ภาครัฐ และผู้นำภาคเอกชนทุกองค์กรนำศาสตร์พระราชา มาใช้ในการดำเนินชีวิตเป็นตัวอย่างให้แก่ประชาชนก่อนเพื่อให้เกิดเป็นรูปธรรมภาพลักษณ์ที่ดี สนับสนุนให้เกิดผู้นำที่มีคุณภาพ ซื่อสัตย์ สุจริต มีธรรมาภิบาล มีแนวคิดระเบิดจากข้างใน แก้ปัญหา

^๑ ผู้อำนวยการสำนักวัฒนธรรม กีฬา และการท่องเที่ยว กรุงเทพมหานคร

ที่จุดเล็ก ๆ ก่อน โดยทำตามลำดับชั้น ยึดหลักภูมิสังคม ส่งเสริมความเข้มแข็งขององค์กรชุมชน ด้านสังคมคุณภาพชีวิต สร้างความเข้มแข็งให้กับประชาชน ส่งเสริมการมีส่วนร่วมแบบองค์รวมทุกมิติ จัดเวทีชุมชนอย่างมีส่วนร่วม การจัดการความรู้และการศึกษาข้อมูลอย่างเป็นระบบของประชาชน โดยไม่ยึดติดกับตำรา ทุกภาคส่วนนำหลักปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียงมาปรับใช้ให้เหมาะสม อย่างมีปัญญา กล้าหาญ และมีความเพียร การปรับตัวให้ทันต่อการเปลี่ยนแปลง ให้ความรู้และปลุกจิตสำนึกให้ชุมชน การปลุกจิตสำนึกให้กับตนเองโดยการระเบิดจากข้างใน โดยยึดหลักพอประมาณ มีเหตุมีผล มีภูมิคุ้มกัน และต้องมีความรู้ควบคู่ไปกับคุณธรรม

คำสำคัญ : ศาสตร์พระราชา, หลักประชาธิปไตย, การพัฒนาที่ยั่งยืน

บทนำ

สิ่งหนึ่งที่จะช่วยทำให้สังคมไทยมีความสุข และมีสันติสุข คือ คนไทยทุกคนต้องปฏิบัติตนเป็นพลเมืองในระบอบประชาธิปไตย โดยจะต้องยึดมั่นในหลักศีลธรรมและคุณธรรมของศาสนา มีหลักการทางประชาธิปไตยในการดำรงชีวิต ปฏิบัติตนตามกฎหมาย ดำรงตนเป็นประโยชน์ต่อสังคม ซึ่งการสร้างความเป็นพลเมือง ไม่ได้เฉพาะแต่การทำให้ประชาชนรู้ถึงสิทธิและหน้าที่ที่ตนเองมีเท่านั้น แต่ต้องหันมาสนใจที่จะสร้างให้พลเมืองเกิดตระหนักถึงความรับผิดชอบต่อส่วนรวมมากกว่าส่วนตัว และอยู่ร่วมกันอย่างสันติภาพ สันติสุขมีอิสระที่กระทำใด ๆ ภายใต้ขอบเขตกฎหมาย โดยไม่ล่วงละเมิดสิทธิเสรีภาพของผู้อื่น

“ศาสตร์พระราชา” เป็นองค์ความรู้ของพระบาทสมเด็จพระบรมชนกาธิเบศร มหาภูมิพลอดุลยเดชมหาราช บรมนาถบพิตร ที่ใช้เป็นหลักการทรงงาน ถือเป็น “ตำราแห่งชีวิต” เพราะบันทึกจากประสบการณ์จากการทรงงาน ทำให้ประเทศไทยสามารถผ่านวิกฤตการณ์ต่างๆ มาได้ทุกมิติ สื่อทุกแขนงที่ได้นำเสนอในรูปแบบต่างๆ สู่อายุประชาชน และเยาวชนรุ่นใหม่ให้รับรู้เข้าใจได้ลึกซึ้ง และถ่องแท้มากยิ่งขึ้น โดยการใช้ความเข้าใจ เข้าถึง พัฒนา มุ่งใช้ศักยภาพของทุกคน ให้ความสำคัญกับการพัฒนาคุณภาพทรัพยากรคน สร้างความรักสามัคคี ให้สามารถทำงานเป็นทีม นับเป็นศาสตร์ที่เหมาะสมและสอดคล้องกับบริบทของสังคมไทย สามารถนำมาประยุกต์ใช้ในการดำเนินชีวิตอย่างเป็นรูปธรรมได้อย่างยั่งยืน เนื่องจากมีแนวคิดของหลักประชาธิปไตยที่สอดแทรกอยู่ในศาสตร์พระราชา ซึ่งถือเป็นการส่งเสริมการปกครองตามระบอบประชาธิปไตย

พระบาทสมเด็จพระบรมชนกาธิเบศร มหาภูมิพลอดุลยเดชมหาราช บรมนาถบพิตร พระองค์ทรงปฏิบัติเป็นแบบอย่างให้พสกนิกรได้น้อมนำไปประยุกต์ใช้ในการดำเนินชีวิต ด้วยเหตุผลดังกล่าว ผู้ศึกษาจึงต้องการศึกษา เรื่อง หลักประชาธิปไตยในศาสตร์พระราชาสู่การพัฒนาที่ยั่งยืน ทั้งนี้ มุ่งหวังว่าผลของการศึกษาในครั้งนี้ จะเป็นข้อมูลที่สำคัญเพื่อนำไปสู่การวางแผนนำศาสตร์พระราชา มาประยุกต์ใช้ในการดำเนินชีวิตของประชาชน ให้เป็นไปตามหลักประชาธิปไตยให้เกิดความยั่งยืน และเป็นต้นแบบในการน้อมนำศาสตร์พระราชาให้กับหน่วยงานที่เกี่ยวข้อง ให้เกิดความมั่นคง มั่งคั่ง และยั่งยืน สืบไป

หลักประชาธิปไตยในศาสตร์พระราชาสู่การพัฒนาที่ยั่งยืน

ความเป็นมาและความสำคัญของปัญหา

ประชาธิปไตย เป็นระบอบการปกครองแบบหนึ่งซึ่งการบริหารอำนาจรัฐมาจากเสียงข้างมากของพลเมืองผู้เป็นเจ้าของอำนาจอธิปไตย โดยพลเมืองอาจใช้อำนาจของตนด้วยตนเองหรือผ่านผู้แทนที่เลือกไปใช้อำนาจแทนก็ได้ ประชาธิปไตยยังเป็นอุดมคติที่ว่าพลเมืองทุกคนในชาติร่วมกันพิจารณากฎหมายและการปฏิบัติของรัฐ และกำหนดให้พลเมืองทุกคนมีโอกาสแสดงความยินยอมและเจตนาของตนเท่าเทียมกัน^๒ ประเทศไทยมีการปกครองโดยระบอบประชาธิปไตยอันมีพระมหากษัตริย์ทรงเป็นประมุข มีการคุ้มครองสิทธิและเสรีภาพของประชาชนให้ประชาชนมีบทบาทและมีส่วนร่วมในการปกครอง และตรวจสอบการใช้อำนาจรัฐอย่างเป็นทางการ เป็นรูปธรรม รวมทั้งมีการกำหนดกลไกสถาบันทางการเมืองทั้งฝ่ายนิติบัญญัติและฝ่ายบริหาร ให้มีดุลยภาพและประสิทธิภาพ ให้สถาบันศาลและองค์กรอิสระอื่น สามารถปฏิบัติหน้าที่ได้โดยสุจริตเที่ยงธรรม^๓ สถาบันหลักในการปกครองของไทยที่เป็นสัญลักษณ์แห่งความต่อเนื่องของชาติไทยมาตลอด ก็คือ พระมหากษัตริย์ แม้ว่าจะมีการปกครองระบอบประชาธิปไตยแล้วก็ตาม พระมหากษัตริย์ก็ทรงมีความสำคัญกับระบอบประชาธิปไตยตั้งแต่อดีตจนถึงปัจจุบัน เนื่องจากสถาบันพระมหากษัตริย์เป็นศูนย์รวมใจของคนในชาติ ทำให้เกิดความสามัคคี ความเข้มแข็ง และยั่งยืน ทรงไว้ซึ่งพระมหากษัตริย์คุณที่ยิ่งใหญ่และไม่มีที่สิ้นสุดต่อพสกนิกร ทรงไว้ซึ่งทศพิธราชธรรม^๔

“ศาสตร์พระราชา” เป็นองค์ความรู้ของพระบาทสมเด็จพระบรมชนกาธิเบศร มหาภูมิพลอดุลยเดชมหาราช บรมนาถบพิตร ที่ใช้เป็นหลักการทรงงาน ถือเป็น “ตำราแห่งชีวิต” เพราะบันทึกจากประสบการณ์จากการทรงงาน ทำให้ประเทศไทยสามารถผ่านวิกฤตการณ์ต่างๆ มาได้ทุกมิติ สื่อทุกแขนงที่ได้นำเสนอในรูปแบบต่างๆ สู่สายตาประชาชน และเยาวชนรุ่นใหม่ให้รับรู้เข้าใจได้ลึกซึ้งและถ่องแท้มากยิ่งขึ้น เพื่อสามารถน้อมนำไปสู่การปฏิบัติได้เป็นอย่างดี โดยการใช้ความเข้าใจ เข้าถึง พัฒนา มุ่งใช้ศักยภาพของทุกคน ให้ความสำคัญกับการพัฒนาคุณภาพทรัพยากรคน สร้างความรักสามัคคี ให้สามารถทำงานเป็นทีม ระหว่างประชาชนกับประชาชนกับรัฐและข้าราชการ ร่วมเป็นประชารัฐ ใช้จุดแข็งทั้งหมดที่มีอยู่สร้างโครงข่ายกระจายจากกลุ่มเดียวกันไปสู่คนต่างกลุ่มโดยยึดประโยชน์ของสังคมและสิ่งแวดล้อม เพื่อนำประเทศไปสู่การพัฒนาที่ยั่งยืน ก้าวทันการพัฒนาของโลก โดยสังคมและสิ่งแวดล้อมไม่บอบช้ำ^๕ โดยมีเป้าหมาย คือ “การพัฒนาที่ยั่งยืน” เพื่อปรับปรุงชีวิตความเป็นอยู่ของคน โดยไม่ทำลายสิ่งแวดล้อม ให้คนมีความสุข โดยต้องคำนึงเรื่องสภาพภูมิศาสตร์ ความเชื่อทางศาสนา

^๒ องค์การบริหารส่วนตำบลสระกระโจม ๒๕๖๕. หลักการสำคัญของการปกครองระบอบประชาธิปไตย <https://www.srakrajom.go.th/home>

^๓ กลุ่มงานผลิตเอกสาร ๒๕๕๗. สำนักประชาสัมพันธ์ สำนักงานเลขาธิการสภาผู้แทนราษฎร การพัฒนาการเมืองการปกครองในระบอบประชาธิปไตย https://www.parliament.go.th/ewtadmin/ewt/parliament_parcy/ewt_dl_link.php?nid=๒๖๓๓๓

^๔ สุวิทย์ เมษินทรีย์. (๒๕๖๓) ระบอบประชาธิปไตยอันมีพระมหากษัตริย์ทรงเป็นประมุขตอบโจทย์ประเทศไทยในโลกศตวรรษที่ ๒๑ หรือไม่ ? อย่างไร ? <https://thaipublica.org/๒๐๒๐/๑๒/suvit-maesince๐๐๔/>

^๕ ศูนย์วิทยาศาสตร์ฮาลาล จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย “ศาสตร์พระราชา” จากการบรรยายของพลเอก ประยุทธ์ จันทร์โอชา นายกรัฐมนตรี วันศุกร์ที่ ๒๓ ธันวาคม ๒๕๕๙ <http://www.halalscience.org/archives/๔๓๕๘๑>

เชื้อชาติ และภูมิหลังทางเศรษฐกิจ สังคม ศาสตร์พระราชา คือ โครงการตามพระราชดำริสี่พันกว่าโครงการ ทั้งทางด้านจัดการดิน การจัดการน้ำ การเกษตรแปรรูป พลังงานทางเลือก สิ่งแวดล้อม ชุมชน การปลูกป่า ปลูกต้นไม้ ปลูกพืชผักสวนครัว^๖ แสดงให้เห็นว่ามีแนวคิดของหลักประชาธิปไตยที่สอดแทรกอยู่ในศาสตร์พระราชา ซึ่งถือเป็นการส่งเสริมการปกครองตามระบอบประชาธิปไตย ทรงยินดีที่จะให้ทุกคนมีสิทธิมีเสรีภาพในการที่จะแสดงความคิดเห็นหรือทำอะไรที่ไม่ไปละเมิดสิทธิและเสรีภาพของคนอื่น

การยึดมั่นในหลักการตลอดจนการแก้ไขปัญหาต่าง ๆ ตามแนวทางประชาธิปไตยตั้งแต่อดีตจนถึงปัจจุบัน เป็นบทบาทหนึ่งที่เกิดจากการสร้างความสัมพันธ์ระหว่างรัฐบาลและสังคม และในความแตกต่างหลากหลายที่ดำรงอยู่ ภายในระบบใดระบบหนึ่ง เกิดการแบ่งแยกแนวทางทางความคิดหรือทัศนคติที่แตกต่างกัน ประการหนึ่ง คือ เป้าหมายและผลประโยชน์ซึ่งเป็นปัจจัยที่บ่งชี้ถึงความต้องการและเป็นไปตามแนวคิดของกลุ่มผลประโยชน์ ดังนั้นแล้ว การที่จะใช้หลักประชาธิปไตยได้อย่างดีนั้น ต้องนำเอาปัจจัยรวมมาทำการวิเคราะห์ความแตกต่างบนพื้นฐานของประชาธิปไตยที่ส่งเสริมการมีส่วนร่วมและความเท่าเทียมกันในสังคม^๗ ซึ่งการศึกษา เรื่อง หลักประชาธิปไตยในศาสตร์พระราชาสู่การพัฒนาที่ยั่งยืน จะสอดคล้องกับแนวคิดดังกล่าว

จากที่ได้กล่าวมาทั้งหมดดังกล่าวข้างต้น แสดงให้เห็นว่าศาสตร์พระราชาเป็นองค์ความรู้ของพระบาทสมเด็จพระบรมชนกาธิเบศร มหาภูมิพลอดุลยเดชมหาราช บรมนาถบพิตร ที่ใช้เป็นหลักการทรงงาน โดยมีแนวคิดของหลักประชาธิปไตยที่สอดแทรกอยู่ในศาสตร์พระราชา เป็นการส่งเสริมการปกครองตามระบอบประชาธิปไตย ทรงยินดีที่จะให้ทุกคนมีสิทธิมีเสรีภาพในการที่จะแสดงความคิดเห็นหรือทำอะไรที่ไม่ไปละเมิดสิทธิและเสรีภาพของคนอื่น และพระองค์ทรงปฏิบัติเป็นแบบอย่างให้พสกนิกรได้น้อมนำไปประยุกต์ใช้ในการดำเนินชีวิต ด้วยเหตุผลดังกล่าว ผู้ศึกษาจึงต้องการศึกษา เรื่อง หลักประชาธิปไตยในศาสตร์พระราชาสู่การพัฒนาที่ยั่งยืน ทั้งนี้ มุ่งหวังว่าผลของการศึกษาในครั้งนี้จะเป็นข้อมูลที่สำคัญเพื่อนำไปสู่การวางแผนนำศาสตร์พระราชามาประยุกต์ใช้ในการดำเนินชีวิตของประชาชน ให้เป็นไปตามหลักประชาธิปไตยให้เกิดความยั่งยืน และเป็นต้นแบบในการน้อมนำศาสตร์พระราชาให้กับหน่วยงานที่เกี่ยวข้อง ให้เกิดความมั่นคง มั่งคั่ง และยั่งยืน ต่อไป

วัตถุประสงค์

๑. เพื่อวิเคราะห์หลักประชาธิปไตยในศาสตร์พระราชา
๒. เพื่อนำเสนอแนวทางในการนำศาสตร์พระราชามาใช้ให้สอดคล้องกับหลักประชาธิปไตย เพื่อให้เกิดการพัฒนาที่ยั่งยืน

^๖เกษม วัฒนชัย องคมนตรี <http://chaoprayanews.com/blog/thaiflag/๒๐๑๖/>

^๗ ดาวน์น้อย สุทธินิภาพันธ์. ๒๕๖๐. “หลักประชาธิปไตย” สิทธิและเสรีภาพในสังคมพหุลักษณะ. เอกสารวิชาการส่วนบุคคล (Individual Study) หลักสูตรหลักนิเทศธรรมเพื่อประชาธิปไตย รุ่นที่ ๕ วิทยาลัยศาลรัฐธรรมนูญ สำนักงานศาลรัฐธรรมนูญ. https://www.constitutionalcourt.or.th/occ_web/ewt_dl_link.php?nid=๙๖๔๐.

วิธีดำเนินการศึกษา

การศึกษาในครั้งนี้ เป็นการศึกษาข้อมูลจากเอกสาร (Documentary) ข้อมูลจากอินเทอร์เน็ต (Internet) แอปพลิเคชันไลน์ และสื่อบุคคล คือ ความรู้จากวิทยากรในการศึกษาอบรม บูรณาการเข้าด้วยกัน (Integration) แล้วนำมาวิเคราะห์เนื้อหา (Content Analysis) และสังเคราะห์เนื้อหา (Synthesis) เพื่อนำเสนอแนวทางในการนำศาสตร์พระราชามาใช้ให้สอดคล้องกับหลักประชาธิปไตย เพื่อให้เกิดการพัฒนาที่ยั่งยืน

หลักประชาธิปไตยในศาสตร์พระราชา

๑. หลักประชาธิปไตย

ประเทศไทยจะเป็นประชาธิปไตยในแง่เนื้อหาอย่างน้อยแค่ไหน ขึ้นอยู่กับความตื่นตัวและความเข้มแข็งของภาคประชาชนในแต่ละประเทศในแต่ละช่วงตอนของประวัติศาสตร์เป็นสำคัญ หลักการประชาธิปไตยระบอบประชาธิปไตย อยู่บนรากฐานหลักการที่สำคัญ ๕ ประการ คือ^๔

๑. หลักการอำนาจอธิปไตยเป็นของปวงชน ประชาชนแสดงออกซึ่งการเป็นเจ้าของ โดยใช้อำนาจที่มีตามกระบวนการเลือกตั้งอย่างอิสระและทั่วถึงในการให้ได้ว่าซึ่งตัวผู้ปกครองและผู้แทนของตน รวมทั้งประชาชนมีอำนาจในการคัดค้านและถอดถอนผู้ปกครองและผู้แทนที่ประชาชนเห็นว่า มิได้บริหารประเทศในทางที่เป็นประโยชน์ต่อสังคมส่วนรวม เช่น มีพฤติกรรม ร่ำรวยผิดปกติ

๒. หลักเสรีภาพ ประชาชนทุกคนมีความสามารถในการกระทำหรืองดเว้นการกระทำ อย่างใดอย่างหนึ่งตามที่บุคคลต้องการ ตราบเท่าที่การกระทำของเขานั้น ไม่ไปละเมิดสิทธิเสรีภาพของบุคคลอื่น หรือละเมิดต่อความสงบเรียบร้อยของสังคมและความมั่นคงของ ประเทศชาติ

๓. หลักความเสมอภาค การเปิดโอกาสให้ประชาชนทุกคนสามารถเข้าถึงทรัพยากรและคุณค่าต่างๆของสังคมที่มีอยู่จำกัดอย่างเท่าเทียมกัน โดยไม่ถูกกีดกันด้วยสาเหตุแห่งความแตกต่างทางชั้นวรรณะทางสังคม ชาติพันธุ์ วัฒนธรรมความเป็นอยู่ ฐานะ

๔. หลักการปกครองโดยกฎหมายหรือหลักนิติธรรม การให้ความคุ้มครองสิทธิขั้นพื้นฐานของประชาชนทั้งในเรื่องสิทธิเสรีภาพในทรัพย์สิน การแสดงออก การดำรงชีพ ฯลฯ อย่างเสมอหน้ากัน โดยผู้ปกครองไม่สามารถใช้อำนาจใดๆ ลิดรอนเพิกถอนสิทธิเสรีภาพของประชาชนได้ และไม่สามารถใช้อิทธิพลอยู่นอกกฎหมาย หรือเหนือกว่าประชาชนคนอื่นๆได้

๕. หลักการเสียงข้างมาก (Majority rule) ควบคู่ไปกับการเคารพในสิทธิของเสียงข้างน้อย (Minority Rights) การตัดสินใจใดๆที่ส่งผลกระทบต่อประชาชนหมู่มาก ไม่ว่าจะเป็นการเลือกตั้งผู้แทนของประชาชนเข้าสู่ระบบการเมือง การตัดสินใจของฝ่ายนิติบัญญัติ ฝ่ายบริหาร หรือฝ่ายตุลาการ ย่อมต้องถือเอาเสียงข้างมากที่มีต่อเรื่องนั้นๆ เป็นเกณฑ์ในการตัดสินใจเลือก โดยถือว่าเสียงข้างมากเป็นตัวแทนที่สะท้อนความต้องการ/ข้อเรียกร้องของประชาชนหมู่มาก

^๔ วิทยากร เชียงกุล ๒๕๕๗. หลักการของระบอบประชาธิปไตยประชาธิปไตย <http://witayakornclub.wordpress.com/๒๐๐๗/๐๖/๒๖/democratic/>

ศูนย์ศึกษาประชาธิปไตย สำนักงานคณะกรรมการการเลือกตั้ง ได้เสนอหลักสำคัญของการปกครองระบอบประชาธิปไตย มีดังนี้^๙

๑. หลักความเสมอภาค

- ความเสมอภาคทางการเมือง ประชาชนทุกคนสามารถมีส่วนร่วมทางการเมืองได้อย่างเท่าเทียมกัน
- ความเสมอภาคทางเศรษฐกิจ ประชาชนทุกคนต้องไม่ถูกกีดกันในการประกอบอาชีพ การประกอบกิจการต้องเป็นไปอย่างเสรีเป็นธรรมไม่มีการผูกขาดทางการค้า
- ความเสมอภาคทางโอกาส บุคคลสามารถจะได้รับการศึกษา การรักษาพยาบาล และการให้บริการจากรัฐอย่างเท่าเทียมกัน

๒. หลักสิทธิ เสรีภาพ และหน้าที่

สิทธิ คือ อำนาจอันชอบธรรม หรือประโยชน์ที่กฎหมายรับรองและคุ้มครอง
 เสรีภาพ คือ การมีอิสระที่จะกระทำการสิ่งใด ๆ โดยต้องไม่ละเมิดเสรีภาพของผู้อื่น
 หน้าที่ คือ สิ่งที่คุณต้องปฏิบัติหรืองดเว้นจากการปฏิบัติบุคคลย่อมมีสิทธิ เสรีภาพ และหน้าที่ซึ่งการใช้สิทธิ เสรีภาพต้องไม่ไปละเมิดสิทธิของผู้อื่น และต้องปฏิบัติหน้าที่ของตนภายใต้กฎหมาย

๓. หลักนิติธรรม

การใช้กฎหมายเป็นหลักในการบริหารประเทศ บุคคลทุกคนต้องอยู่ภายใต้กฎหมาย เจ้าหน้าที่ของรัฐต้องใช้กฎหมายต่อทุกคนอย่างเท่าเทียมกันโดยไม่เลือกปฏิบัติ

๔. หลักการใช้เหตุผล

คือ การใช้หลักเหตุผลมาเป็นพื้นฐานในการตัดสินใจ และหากมีการตัดสินปัญหาด้วยการออกเสียงต้องยอมรับมติของเสียงข้างมาก แต่ต้องเคารพสิทธิของเสียงส่วนน้อย

๕. หลักการมีส่วนร่วมทางการเมือง

การปกครองระบอบประชาธิปไตยนั้น ประชาชนมีส่วนร่วมในการปกครองประเทศ ทั้งทางตรงและทางอ้อม ทางตรง เช่น การออกเสียงประชามติ การเสนอถอดถอน ฯลฯ ทางอ้อม เช่น การเลือกตั้งตัวแทนเข้าไปทำหน้าที่บริหารประเทศแทนตน

- ทางตรง คือการใช้สิทธิเสรีภาพตามรัฐธรรมนูญ เช่น การแสดงความคิดเห็น การออกเสียงประชามติ การขอรับข้อมูลข่าวสารราชการ การชุมนุม การร้องทุกข์ส่วนราชการ
- ทางอ้อม คือ การเลือกตั้งตัวแทน เช่น ส.ส., ส.ว. ไปทำหน้าที่ในการออกกฎหมาย และบริหารประเทศ

หลักการประชาธิปไตยมีมากมายแต่ที่ถือว่าสำคัญและนักการเมืองต้องยึดถึงเป็นสรณะ มีดังต่อไปนี้ คือ^{๑๐}

^๙ ศูนย์ศึกษาประชาธิปไตย สำนักงานคณะกรรมการการเลือกตั้ง ๒๕๖๕. หลักการสำคัญของการปกครองระบอบประชาธิปไตย. https://www.ect.go.th/dec/ewt_news.php?nid=๓๑&filename=index

^{๑๐} ลิขิต ธีรเวคิน. ๒๕๔๙. ความคิดเสรีหลักการประชาธิปไตย ๑๒ ประการ ที่นักการเมืองต้องเข้าใจและยึดถือ <https://mgronline.com/daily/detail/๙๔๙๐๐๐๐๐๕๕๓๒๕>.

๑. อำนาจอธิปไตยเป็นของปวงชน (popular sovereignty) ระบอบการปกครองแบบประชาธิปไตยคือระบบที่ประชาชนมีอำนาจอธิปไตย และมอบหมายให้สมาชิกสภาผู้แทนราษฎรที่มาจากการเลือกตั้งทำหน้าที่แทนตน การเลือกตั้งจึงเป็นการแสดงออกถึงสิทธิและอำนาจของประชาชน จนมีคำกล่าวที่ว่า เสียงของประชาชนคือเสียงของสวรรค์ (vox populi, vox dei)

๒. สิทธิเสรีภาพ (rights and freedom) เป็นหัวใจสำคัญของระบอบการปกครองแบบประชาธิปไตย สิทธิดังกล่าวต้องกำหนดในรัฐธรรมนูญและการบังคับกฎหมาย เจ้าหน้าที่ของรัฐ ได้แก่ ผู้ดำรงตำแหน่งบริหารและข้าราชการประจำที่มีอำนาจตามกฎหมาย จะต้องยึดถือด้วยกฎหมายอย่างเคร่งครัด ไม่ละเมิดสิทธิเสรีภาพของประชาชน เพราะถ้ามีการกระทำดังกล่าวก็เท่ากับละเมิดเจ้าของอำนาจอธิปไตย

๓. ความเสมอภาค (equality) ความเสมอภาคภายใต้ระบอบการปกครองแบบประชาธิปไตยถือว่าทุกคนเสมอภาคเท่ากันหมด หนึ่งในสิทธิต่อคนละเสียงได้หนึ่งเสียง (one man one vote) ความเสมอภาคดังกล่าวนี้หมายถึงความเสมอภาคทางการเมือง และความเสมอภาคต่อหน้ากฎหมาย (equality before the law) การเลือกปฏิบัติด้วยเหตุผลอันใดก็ตามถือว่าขัดต่อหลักการประชาธิปไตย

๔. หลักนิติธรรม (the rule of law) ได้แก่ การใช้กฎหมายในการบริหารประเทศ โดยกฎหมายดังกล่าวนี้ต้องผ่านกระบวนการร่างกฎหมายอย่างถูกต้อง และหลักของกฎหมายนี้ต้องเป็นกฎหมายที่คำนึงถึงสิทธิเสรีภาพและอำนาจอธิปไตยของประชาชน โดยกระบวนการยุติธรรม (due process of law) จะต้องเป็นไปตามครรลอง หลักนิติธรรม (the rule of law) จึงต่างจาก the rule by law ซึ่งหมายถึงการใช้กฎหมายเป็นเครื่องมือในการบริหารประเทศโดยไม่คำนึงถึงหลักการประชาธิปไตย และบ่อยครั้งก็กลายเป็นการบริหารงานโดยตัวบุคคล (the rule by men) มากกว่าหลักการ

๕. ค่านิยมและจิตวิญญาณความเป็นประชาธิปไตย (the democratic ethos) ซึ่งหมายถึงค่านิยมที่ได้รับการอบรมตั้งแต่ครอบครัว สถาบันการศึกษา และทางสังคม ให้มีความเชื่อและศรัทธาในระบอบการปกครองแบบประชาธิปไตย มีพฤติกรรมที่เป็นประชาธิปไตย มองคนอื่นด้วยสายตาที่เสมอภาค ทั้งหมดนี้ถือได้ว่าเป็นการพัฒนาจิตวิญญาณประชาธิปไตย ซึ่งเป็นส่วนสำคัญอย่างยิ่งต่อความสำเร็จของการพัฒนาและธำรงไว้ซึ่งระบบประชาธิปไตย

๖. ความอดทนอดกลั้น (tolerance) ความใจกว้าง (open-mindedness) และความมีน้ำใจนักกีฬา (sporting spirit) ทั้งหมดนี้เป็นหัวใจสำคัญของสังคมประชาธิปไตย เพราะในสังคมประชาธิปไตยนั้นจะต้องยอมรับความแตกต่างทั้งในเชื้อชาติ ศาสนา ภาษา ขนบธรรมเนียมประเพณี จุดยืนและความคิดเห็นทางการเมืองของคนในสังคม การรู้แพ้รู้ชนะ เปิดกว้างรับฟังความคิดเห็นของผู้อื่น โดยเฉพาะอย่างยิ่งนักปราชญ์ราชบัณฑิตและผู้มีประสบการณ์ เพื่อนำมาประมวลใช้ให้เป็นประโยชน์ในการทำงาน ที่สำคัญอะไรที่ตนไม่ชอบและไม่พอใจแต่ตราบเท่าที่ไม่กระทบต่อสิทธิของตนก็ต้องยอมให้สิ่งนั้นปรากฏอยู่ เพราะเป็นสิทธิส่วนบุคคลภายใต้ระบบที่มีความเสมอภาค

๗. ระบอบการปกครองแบบประชาธิปไตย คือ กรรมวิธี (means) เพื่อเป้าหมายทางการเมือง แต่ขณะเดียวกันระบอบประชาธิปไตยก็เป็นเป้าหมายอันสูงส่ง (noble end) ในตัวของมันเอง การมองว่าระบอบการปกครองแบบประชาธิปไตยเป็นเฉพาะกรรมวิธีหรือ means จึงไม่ถูกต้อง ถึงแม้ว่า end คือผลประโยชน์จะตกต่อสังคมก็ตาม เพราะถ้าทำลายกระบวนการของความถูกต้อง แม้จะส่งผลในทางบวกต่อสังคม แต่ถ้ามีผลกระทบในทางลบต่อระบบก็จะเป็นการทำลายเป้าหมายอันสูงส่งของระบอบประชาธิปไตย อันเป็นสิ่งที่ไม่พึงปรารถนาอย่างยิ่ง ประชาธิปไตยจึงเป็นทั้งกรรมวิธี (means) และเป้าหมาย (end) ในตัวของมันเอง ทั้งสองส่วนนี้ต้องไปด้วยกัน

๘. ผู้ดำรงตำแหน่งบริหารระดับสูงทั้งในนิติบัญญัติ บริหาร และศาลรัฐธรรมนูญ จะต้องตระหนักว่าตนเป็นผู้ซึ่งได้รับอาณัติจากประชาชน ดังนั้น ผลประโยชน์สูงสุดจะต้องเป็นผลประโยชน์ที่เอื้ออำนวยต่อผลประโยชน์ของประชาชนส่วนใหญ่ การกระทำอันใดขัดต่อผลประโยชน์ของประชาชนซึ่งเป็นเจ้าของอำนาจอธิปไตย การนั้นย่อมไม่ถูกต้อง นอกจากนั้นยังต้องมีความรู้สึกว่าการที่ตนทำอยู่นั้นเป็นการประกอบภารกิจศักดิ์สิทธิ์ (sacred mission) หรือหน้าที่อันสูงส่ง (noblesse oblige) เพื่อประชาชน เพื่อชาติและแผ่นดิน

๙. ผู้ซึ่งดำรงตำแหน่งบริหารระดับสูงทั้งในนิติบัญญัติ บริหาร ตุลาการ จำเป็นอย่างยิ่งต้องยึดถือหลักจริยธรรมทางการเมือง รวมตลอดทั้งมารยาททางการเมือง โดยจะต้องกระทำหน้าที่อย่างซื่อสัตย์สุจริต คำนึงถึงผลดีผลเสียที่จะเกิดต่อประชาชน ชาติ และบ้านเมือง เสียสละความสุขส่วนตัวเพื่อส่วนรวม เพราะงานการเมืองเป็นงานอาสาสมัครที่ได้รับมอบหมายจากประชาชน

๑๐. ภายใต้ระบอบการปกครองแบบประชาธิปไตย การกระทำอันใดก็ตามต้องคำนึงถึงหลักการใหญ่ๆ ดังต่อไปนี้ คือ ความถูกต้องตามกฎหมาย (legality) ความชอบธรรมทางการเมือง (legitimacy) ความถูกต้องเหมาะสม (decency) ความน่าเชื่อถือ (credibility) ทั้งหลายทั้งปวงดังกล่าวจะทำให้งานที่รับผิดชอบอยู่นั้นประสบความสำเร็จ การมุ่งเน้นไปที่ตัวบทกฎหมายตามลายลักษณ์อักษรแต่เพียงอย่างเดียวเป็นสิ่งที่ไม่พอเพียง การกระทำอันใดที่ไม่เหมาะสมแม้จะถูกต้องตามกฎหมายก็จะขาดความชอบธรรมทางการเมือง อันจะส่งผลถึงความน่าเชื่อถือของผู้ดำรงตำแหน่งทางการเมืองในที่สุด

๑๑. การบริหารบ้านเมืองจะต้องอิงหลักธรรมาภิบาล (good governance) ซึ่งได้แก่ความชอบธรรมทางการเมือง (legitimacy) ความโปร่งใส (transparency) การมีส่วนร่วมของประชาชน (participation) ความรับผิดชอบเปิดให้ไต่เบี่ยได้ (accountability) และความมีประสิทธิภาพและประสิทธิผล (efficiency and effectiveness) ซึ่งหมายถึงการกระทำนั้นต้องส่งผลในทางบวกทั้งในแง่ผลได้ (output) และผลลัพธ์ (outcome)

๑๒. ผู้ดำรงตำแหน่งทางการเมืองโดยเฉพาะอย่างยิ่งผู้บริหารระดับสูง ซึ่งสามารถนำประเทศชาติและสังคมไปสู่ความเจริญ หรือไปสู่ความเสียหายในด้านต่างๆ ทั้งในแง่การเมือง สังคม เศรษฐกิจ อุดมการณ์ ศรัทธาและความเชื่อในระบบ ฯลฯ ต้องเป็นบุคคลที่เปี่ยมไปด้วยคุณสมบัติอันได้แก่ การมีอุดมการณ์ทางการเมือง (political ideology) การมีจริยธรรมทางการเมือง (political ethics) การมีความรู้ทางการเมือง (political knowledge) การมีประสาทสัมผัสทางการเมือง (political sense) และการเข้าใจอารมณ์ทางการเมือง (political mood) ของประชาชนอย่างถูกต้อง

นอกจากนี้ยังต้องบริหารประเทศโดยคำนึงถึงหลักนิติธรรมและคุณสมบัติอื่นๆ ที่กล่าวมา ๑๑ ข้อเบื้องต้น เพื่อจะดำรงไว้ซึ่งความชอบธรรมที่จะดำรงตำแหน่งบริหารและการใช้อำนาจอรัฐ (moral authority) ผู้ใดก็ตามที่ขาดหลักการข้อที่ ๑๒ ดังกล่าวมานี้ย่อมจะเสียความชอบธรรมทางการเมืองในการดำรงตำแหน่งทางการเมือง

๒. ศาสตร์พระราชา

พระมหากษัตริย์กับการส่งเสริมระบอบประชาธิปไตย

การส่งเสริมระบอบประชาธิปไตยก็คือ ท่านทรงยินดีที่จะให้ทุกคนมีสิทธิมีเสรีภาพในการที่จะแสดงความคิดเห็นหรือทำอะไรที่ไม่ไปละเมิดสิทธิและเสรีภาพของคนอื่น และท่านก็ทรงปฏิบัติตนเช่นนั้นเหมือนกัน ท่านไม่เคยใช้เสรีภาพของท่านในการที่จะล่วงละเมิดเสรีภาพของคนอื่น เพราะฉะนั้นตลอดเวลาจะเห็นได้ว่า ท่านก็ทรงเสนอแนะความคิดเห็นถ้าใครเห็นดีเห็นงามทำตาม ก็จะได้ผลดี แต่ถ้าใครไม่เห็นดีเห็นงามไม่ทำตาม ท่านก็ไม่ได้ว่าอะไร แต่อย่างน้อยท่านก็ได้แสดงสิทธิในการแสดงความคิดเห็นของท่าน และท่านได้ทำตามเสรีภาพที่ท่านมีและไม่ละเมิดสิทธิเสรีภาพของใคร^{๑๑}

การพัฒนาที่ยั่งยืน

การพัฒนาที่ยั่งยืน หมายถึง “รูปแบบของการพัฒนาที่สนองความต้องการของคนในรุ่นปัจจุบัน โดยไม่ทำให้คนรุ่นต่อไปในอนาคตต้องประนีประนอมยอมลดทอนความสามารถในการที่จะตอบสนองความต้องการของตนเอง”^{๑๒}

Sustainable Development คือ รูปแบบการพัฒนาที่เน้นเป้าหมายไปทางด้านความยั่งยืน ไม่ก่อให้เกิดผลเสียต่อสังคมและสิ่งแวดล้อม หรือส่งผลน้อยที่สุด^{๑๓}

การพัฒนาอย่างยั่งยืน (Sustainable development) หมายถึง “วิถีการพัฒนาที่สามารถตอบสนองความต้องการของคนรุ่นปัจจุบัน โดยไม่ลดทอนความสามารถในการตอบสนองความต้องการของคนรุ่นหลัง” เป้าหมายสูงสุดของแนวคิดนี้อยู่ที่การพัฒนาคุณภาพชีวิตของประชากรโลก โดยยังสามารถรักษาระดับการใช้ทรัพยากรธรรมชาติของมนุษย์ไม่ให้เกิดภัยพิบัติการผลิตของธรรมชาติ และมุ่งเน้นความสมดุลระหว่างสิ่งแวดล้อม สังคม และเศรษฐกิจ แทนที่จะยึดเป้าหมายการเจริญเติบโตทางเศรษฐกิจเป็นหลักเหมือนวิถีการพัฒนาทั่วไป^{๑๔}

กล่าวโดยสรุป การพัฒนาที่ยั่งยืนที่จะต้องประกอบด้วย ๓ ส่วนหลัก อันได้แก่ ส่วนของระบบเศรษฐกิจ ระบบสังคม และระบบนิเวศสิ่งแวดล้อม ซึ่งมีความสัมพันธ์และพึ่งพาซึ่งกันและกันนั่นเอง ถือเป็นจุดเริ่มต้นสำคัญในการพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมในปัจจุบัน เพราะความยั่งยืนนั้น

^{๑๑} บดินทร์ อุปรมัย, ๒๕๕๖, พระมหากษัตริย์กับระบอบประชาธิปไตย, กรรมการการเลือกตั้งประจำจังหวัดนนทบุรี ข้าราชการบำนาญ มหาวิทยาลัยสุโขทัยธรรมาธิราช (เรียบเรียงเนื้อหาจากบทวิทยุกระจายเสียง ปี ๒๕๕๖) <https://www.stou.ac.th/study/sumrit/๒-๖๐/page๑-๒-๖๐.html>

^{๑๒} สำนักจัดการทรัพยากรป่าไม้ที่ ๔ สาขาพิษณุโลก

http://old.forest.go.th/phitsanulok/index.php?option=com_content&view=article&id=๕๑๗%๓A๒๐&catid=๑๓%๓A๒๐๑๐-๐๖-๐๔-๐๖%๒๕M-%%๒๕S&lang=th

^{๑๓} <https://blog.pttexpresso.com/tag/sustainable-development/>

^{๑๔} ป่าสาละ, ๒๕๖๕, “ปลุกธุรกิจที่ยั่งยืน” <http://www.salforest.com/about-us/profile>

จะส่งผลกระทบต่อไปอีกนาน แม้ว่าจบบรรณเราไปแล้ว ลูกหลานของเราอาจยังต้องรับผลกระทบนั้นๆ อยู่ต่อไป

เป้าหมายการพัฒนาที่ยั่งยืนสำหรับประเทศไทย (Thailand's SDG Roadmap)

เป้าหมายการพัฒนาที่ยั่งยืน ๑๗ เป้าหมาย ที่ครอบคลุมมิติการพัฒนาด้านการพัฒนาคน เศรษฐกิจ สิ่งแวดล้อม สันติภาพและความยุติธรรม และความเป็นหุ้นส่วนการพัฒนา มีความสอดคล้องกับแนวทางการพัฒนาของประเทศภายใต้ยุทธศาสตร์ชาติ ๒๐ ปี ซึ่งเป็นเป้าหมายการพัฒนาประเทศอย่างยั่งยืนตามหลักธรรมาภิบาล และเป็นกรอบในการจัดทำแผนการพัฒนาประเทศให้มีความสอดคล้องและบูรณาการกัน เพื่อพัฒนาประเทศให้มั่นคง มั่งคั่ง และยั่งยืน โดยไม่ทิ้งใครไว้ข้างหลัง

ตามที่คณะกรรมการเพื่อการพัฒนาที่ยั่งยืน (กพย.) ได้มีมติเห็นชอบหลักการของแผนการขับเคลื่อนเป้าหมายการพัฒนาที่ยั่งยืนสำหรับประเทศไทย (Thailand's SDG Roadmap) ซึ่งประกอบด้วยกรดำเนินการใน ๖ ด้าน ซึ่งรวมถึงการเชื่อมโยงเป้าหมายการพัฒนาที่ยั่งยืนกับแผน ๓ ระดับของประเทศ โดยสำนักงานสภาพัฒนาการเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ ได้ดำเนินการวิเคราะห์เปรียบเทียบความเชื่อมโยงระหว่าง ๑๖๙ เป้าหมายย่อย (Target) ของ SDGs กับ ๓๗ เป้าหมายระดับประเด็นแผนแม่บทภายใต้ยุทธศาสตร์ชาติ จำนวน ๒๓ ฉบับ (แผนระดับที่ ๒) และ ๑๔๐ เป้าหมายระดับแผนย่อยของแผนแม่บทฯ (Y๑) เพื่อประมวลความสอดคล้องการกำหนดทิศทางการพัฒนาระดับประเทศกับระดับนานาชาติ ตลอดจนเพิ่มประสิทธิภาพการติดตาม ตรวจสอบ และประเมินผลการดำเนินงานของหน่วยงานของรัฐ พบว่า เป้าหมาย SDGs ทั้ง ๑๗ เป้าหมายหลัก และ ๑๖๙ เป้าหมายย่อย มีความสัมพันธ์สอดคล้อง กับยุทธศาสตร์ชาติทั้ง ๖ ด้าน และสอดคล้องกับเป้าหมายระดับแผนย่อยของแผนแม่บทภายใต้ยุทธศาสตร์ชาติทั้ง ๒๓ ประเด็น ซึ่งหน่วยงานของรัฐสามารถใช้เป็นข้อมูลประกอบการจัดทำโครงการและแผนระดับที่ ๓ ให้สามารถบรรลุได้ทั้งเป้าหมายการพัฒนาที่ยั่งยืนและเป้าหมายของยุทธศาสตร์ชาติและแผนแม่บทฯ ได้ในคราวเดียวกัน^{๑๕}

ความหมายของศาสตร์พระราชา

พระบาทสมเด็จพระปรมินทรมหาภูมิพลอดุลยเดช ทรงมีพระราชหฤทัยมุ่งมั่นที่จะแก้ไข ปัญหาความเดือดร้อนของราษฎรเสมือนหนึ่งเป็นความทุกข์ของพระองค์ พระองค์จึงทรงมีพระราชดำริที่จะพัฒนาความเป็นอยู่ของราษฎรให้เกิดความ “พออยู่ พอกิน”^{๑๖} ศาสตร์พระราชามีความสำคัญ ต่อการพัฒนาประเทศทั้งในปัจจุบันและอนาคต “องค์ความรู้” ที่ทรงใช้ในการพัฒนาเพื่อบำบัดทุกข์ บำรุงสุขราษฎรนั้น ยังคงต่อยอดขยายออกไปอย่างไม่มีที่สิ้นสุด ผ่านผู้เกี่ยวข้องและหน่วยงาน ในโครงการพระราชดำริต่างๆ ความสำคัญของศาสตร์พระราชาดังความตอนหนึ่งของพระราชดำรัส สมเด็จพระเทพรัตนราชสุดาฯ สยามบรมราชกุมารี

เป้าหมายในการพัฒนา คือ “การพัฒนาที่ยั่งยืน” เพื่อปรับปรุงชีวิตความเป็นอยู่ของคน โดยไม่ทำลายสิ่งแวดล้อม ให้คนมีความสุข โดยต้องคำนึงเรื่องสภาพภูมิศาสตร์ ความเชื่อทางศาสนา

^{๑๕} สำนักงานสภาพัฒนาการเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ. ๒๕๖๕. เป้าหมายการพัฒนาที่ยั่งยืนสำหรับประเทศไทย (Thailand's SDG Roadmap) <https://sdgs.nesdc.go.th/>

^{๑๖} มูลนิธิชัยพัฒนา (๒๕๖๐). พระราชดำรัสพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว. วารสารชัยพัฒนา , สืบค้นเมื่อ ๒๕ มิถุนายน ๒๕๖๕, จาก http://www.chaipat.or.th/site_content/๓๔-๑๓/๓๕๗๙-๒๐๑๐-๑๐-๐๘-๐๕-๒๔-๓๙.html
<http://www.thaigov.go.th/index.php/th/government-th๐/item/๑๐๒๗๕๐-๑๐๒๗๕๐> สืบค้นเมื่อวันที่ ๖ สิงหาคม ๒๕๕๙

เชื้อชาติ และภูมิหลังทางเศรษฐกิจ สังคม แม้ว่าวิธีการพัฒนามีหลากหลาย แต่ที่สำคัญ คือ นักพัฒนาจะต้องมีความรัก ความหวังใจ ความรับผิดชอบ และการเคารพในเพื่อนมนุษย์ จะเห็นได้ว่าการพัฒนาเกี่ยวข้องกับมนุษยชาติ และเป็นเรื่องของจิตใจ

ศาสตราจารย์นายแพทย์เกษม วัฒนชัย องคมนตรี กล่าวว่า “ศาสตร์พระราชา คือ โครงการตามพระราชดำริที่กว้างกว่าโครงการ... มีหมด การจัดการดิน การจัดการน้ำ การเกษตรแปรรูปพลังงานทางเลือก สิ่งแวดล้อมชุมชน การปลูกป่า ปลูกต้นไม้ ปลูกพืชผักสวนครัว มีหมดนะครับ”^{๑๗}

พลเอกประยุทธ์ จันทร์โอชา นายกรัฐมนตรี กล่าวว่า ศาสตร์พระราชา ถือเป็น “ตำราแห่งชีวิต” เพราะบันทึกจากประสบการณ์ จากการทรงงานที่พระบาทสมเด็จพระปรมินทรมหาภูมิพลอดุลยเดช ทำให้ประเทศไทยสามารถผ่านวิกฤตการณ์ต่างๆ มาได้ทุกมิติ สื่อทุกแขนงที่ได้นำเสนอในรูปแบบต่างๆ สู่สายตาประชาชน และเยาวชนรุ่นใหม่ให้รับรู้เข้าใจได้ลึกซึ้งและถ่องแท้มากยิ่งขึ้น เพื่อสามารถน้อมนำไปสู่การปฏิบัติได้เป็นอย่างดี^{๑๘}

ศาสตร์พระราชา คือ แนวทางการพัฒนาที่ยั่งยืน โดยการใช้ความเข้าใจ เข้าถึง พัฒนา มุ่งใช้ศักยภาพของทุกคน ให้ความสำคัญกับการพัฒนาคุณภาพทรัพยากรคน สร้างความรักสามัคคีให้สามารถทำงานเป็นทีม ระหว่างประชาชนกับประชาชน กับรัฐและข้าราชการ ร่วมเป็นประชารัฐ ใช้จุดแข็งทั้งหมดที่มีอยู่ สร้างโครงข่ายกระจายจากกลุ่มเดียวกันไปสู่คนต่างกลุ่มโดยยึดประโยชน์ของสังคม และสิ่งแวดล้อม เพื่อนำประเทศไปสู่การพัฒนาที่ยั่งยืน ก้าวทันการพัฒนาของโลก โดยสังคมและสิ่งแวดล้อมไม่บอบช้ำ^{๑๙}

“พระองค์มิได้ทรงเป็นครูที่ดีของผมเท่านั้น แต่ทรงเป็นครูที่ดีของคนไทย และของโลกด้วย”^{๒๐}

ศาสตราจารย์กิตติคุณ ดร.วิษณุ เครืองาม รองนายกรัฐมนตรี กล่าวว่า “...ศาสตร์แห่งพระราชามีได้มาจากพระราชประสงค์เพียงอย่างเดียวเท่านั้น แต่มาจากพระราชกรณียกิจที่ได้ทรงทำ ที่ได้เสด็จพระราชดำเนินไปทรงเยี่ยมเยียนพสกนิกรทั่วภูมิภาคของประเทศ โดยทรงนำเอาโครงการต่างๆ ไปทำ ส่งผลทำให้พสกนิกรสามารถพึ่งตนเองได้ มีความสุขในการดำเนินชีวิต ไม่ว่าจะเป็นเรื่องดิน เรื่องน้ำ เรื่องอาชีพ หรือเรื่องอื่นใดก็ตาม แต่ทั้งหมดนี้ คือ สิ่งที่เข้ามารวมกัน กลายเป็น “ศาสตร์แห่งพระราชา” โดยสำนักงานคณะกรรมการพิเศษเพื่อประสานงานโครงการอันเนื่องมาจากพระราชดำริ (กปร.) เริ่มด้วยการไปคัดเอาพระบรมราโชวาท พระราชดำรัส เอามาสรุปรวมกัน จัดพิมพ์เป็นรูปเล่ม มีชื่อว่า “หลักการทรงงาน” ต่อมาก็มีการนำหลักการทรงงานไปใช้ ซึ่งหลักการทรงงานถือเป็น “องค์ความรู้” ซึ่งไม่สามารถเรียนรู้ได้จากมหาวิทยาลัยหรือโรงเรียน แต่สามารถศึกษาได้จาก

^{๑๗} http://www.chaipat.or.th/site_content/๓๔-๑๓/๓๕๗๙-๒๐๑๐-๑๐-๐๘-๐๕-๒๔-๓๙.html

^{๑๘} สำนักเลขาธิการนายกรัฐมนตรี ๒๕๕๙. *รายการ “ศาสตร์พระราชา สู่การพัฒนาอย่างยั่งยืน”* ออกอากาศวันศุกร์ที่ ๙ ธันวาคม ๒๕๕๙ แหล่งที่มา , สืบค้นเมื่อ ๒๕ มิถุนายน ๒๕๖๕, จาก www.thaigov.go.th

^{๑๙} ศูนย์วิทยาศาสตร์ฮาลาล จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย “ศาสตร์พระราชา” จากการบรรยายของ พล.อ.ประยุทธ์ จันทร์โอชา นายกรัฐมนตรี <http://www.halalscience.org/archives/๔๓๕๘๑>

^{๒๐} มูลนิธิมั่นพัฒนา (๒๕๖๐). *ห้องสมุดมั่นพัฒนา ศาสตร์พระราชา...ศาสตร์เพื่อการพัฒนาที่ยั่งยืน*, สืบค้นเมื่อ ๒๕ มิถุนายน ๒๕๖๕, จาก <http://www.manpattanalibrary.com/newsdetail.php?id=๒๓>

ศาสตร์ขององค์ในหลวง จึงกลายเป็น “ศาสตร์พระราชา” มีอะไรบ้างก็ไปดูได้จาก “หลักการทรงงาน” นั้นเอง

สาระสำคัญในศาสตร์พระราชาประกอบด้วยเนื้อหา ๓ ด้าน ได้แก่ ๑. ศาสตร์แห่งการพัฒนา (Science of Development) ๒. ศาสตร์แห่งความประพฤติหรือประกอบกิจการงานหรือศาสตร์แห่งการครองตน (Science of Behavior) และ ๓. ศาสตร์แห่งการอยู่ร่วมกันได้อย่างสงบ สันติ ผาสุก (Science of Coexistence)...”^{๒๑}

กล่าวโดยสรุป ศาสตร์พระราชา หมายถึง องค์ความรู้ของพระบาทสมเด็จพระบรมชนกาธิเบศร มหาภูมิพลอดุลยเดชมหาราช บรมนาถบพิตร ที่เปรียบเสมือนเข็มทิศชีวิตเพื่อให้คนไทยเกิดความยั่งยืนในการดำเนินชีวิต เป็นแนวทางการพัฒนาโดยการใช้ความเข้าใจ เข้าถึง พัฒนา มุ่งใช้ศักยภาพของทุกคน ให้ความสำคัญกับการพัฒนาคุณภาพทรัพยากรคน มีความลุ่มลึก รอบด้าน มีวิสัยทัศน์ที่มองการณ์ไกล เน้นการพัฒนาที่ยั่งยืน เพื่อนำไปสู่การพึ่งตนเองได้ ท่ามกลางสภาวะแวดล้อมที่เปลี่ยนแปลงไป

ในการศึกษาครั้งนี้ เป็นการศึกษาถึงศาสตร์พระราชาก็เป็นความรู้เกี่ยวกับหลักการทรงงาน ๒๓ ข้อ ของพระบาทสมเด็จพระปรมินทรมหาภูมิพลอดุลยเดช มีดังนี้^{๒๒}

๑. จะทำอะไรต้องศึกษาข้อมูลให้เป็นระบบ ทรงศึกษาข้อมูลรายละเอียดอย่างเป็นระบบ จากข้อมูลเบื้องต้น ทั้งเอกสาร แผนที่ สอบถามจากเจ้าหน้าที่ นักวิชาการ และราษฎรในพื้นที่ให้ได้ รายละเอียดที่ถูกต้อง เพื่อนำข้อมูลเหล่านั้นไปใช้ประโยชน์ได้จริงอย่างถูกต้อง รวดเร็ว และตรงตามเป้าหมาย

๒. ระเบิดจากภายใน จะทำการใดๆ ต้องเริ่มจากคนที่เกี่ยวข้องเสียก่อน ต้องสร้างความเข้มแข็งจากภายในให้เกิดความเข้าใจและอยากทำ ไม่ใช่การสั่งให้ทำ คนไม่เข้าใจก็อาจจะไม่ทำก็เป็นได้ ในการทำงานนั้นอาจจะต้องคุยหรือประชุมกับลูกน้อง เพื่อนร่วมงาน หรือคนในทีมเสียก่อน เพื่อให้ทราบถึงเป้าหมายและวิธีการต่อไป

๓. แก้ปัญหาจากจุดเล็ก ควรมองปัญหาภาพรวมก่อนเสมอ แต่เมื่อจะลงมือแก้ปัญหานั้น ควรมองในสิ่งที่คนมักจะมีมองข้าม แล้วเริ่มแก้ปัญหากจากจุดเล็กๆ เสียก่อน เมื่อสำเร็จแล้วจึงค่อยๆ ขยับขยายแก้ไปเรื่อยๆ ทีละจุด เราสามารถเอามาประยุกต์ใช้กับการทำงานได้ โดยมองไปที่เป้าหมายใหญ่ของงานแต่ละชิ้น แล้วเริ่มลงมือทำจากจุดเล็กๆ ก่อน ค่อยๆ ทำ ค่อยๆ แก้ไปที่ละจุด งานแต่ละชิ้นก็จะลุล่วงไปได้ตามเป้าหมายที่วางไว้ “ถ้าปวดหัวคิดอะไรไม่ออก ก็ต้องแก้ไขการปวดหัวนี้ก่อน มันไม่ได้แก้อาการจริง แต่ต้องแก้ปัญหที่ทำให้เราปวดหัวให้ได้เสียก่อน เพื่อจะให้อยู่ในสภาพที่ดีได้...”

๔. ทำตามลำดับขั้น เริ่มต้นจากการลงมือทำในสิ่งที่จำเป็นก่อน เมื่อสำเร็จแล้วก็เริ่มลงมือสิ่งที่จำเป็นลำดับต่อไป ด้วยความรอบคอบและระมัดระวัง ถ้าทำตามหลักนี้ได้ งานทุกสิ่งก็จะสำเร็จได้โดยง่าย ในหลวงรัชกาลที่ ๙ ทรงเริ่มต้นจากสิ่งที่จำเป็นที่สุดของประชาชนเสียก่อน ได้แก่

^{๒๑} วิษณุ เครืองาม (๒๕๖๐). รองนายกรัฐมนตรี กล่าวปาฐกถาพิเศษ เรื่อง “ศาสตร์พระราชา ศาสตร์แห่งแผ่นดิน” เมื่อวันที่ ๑๘ กุมภาพันธ์ ๒๕๖๐ จัดโดยสมาคมแห่งสถาบันพระปกเกล้า

^{๒๒} โรงเรียนนายร้อยพระจุลจอมเกล้า (๒๕๕๗). หลัก ๒๓ ข้อ ในการทรงงานของในหลวง , สืบค้นเมื่อ ๒๕ มิถุนายน ๒๕๖๕, จาก http://www.crma.ac.th/msdept/knowledgmsd/๒๓king_work.htm

สุขภาพสาธารณสุข จากนั้นจึงเป็นเรื่องสาธารณสุขโรคขั้นพื้นฐาน และสิ่งจำเป็นในการประกอบอาชีพ อาชีพ ถนน แหล่งน้ำเพื่อการเกษตร การอุปโภคบริโภค เน้นการปรับใช้ภูมิปัญญาท้องถิ่นที่ราษฎร สามารถนำไปปฏิบัติได้ และเกิดประโยชน์สูงสุด “การพัฒนาประเทศจำเป็นต้องทำตามลำดับขั้น ต้องสร้างพื้นฐาน คือ ความพอมี พอกิน พอใช้ของประชาชนส่วนใหญ่เป็นเบื้องต้นก่อน ใช้วิธีการและ อุปกรณ์ที่ประหยัด แต่ถูกต้องตามหลักวิชา เมื่อได้พื้นฐานที่มั่นคงพร้อมพอสมควร สามารถปฏิบัติได้ แล้วจึงค่อยสร้างเสริมความเจริญและฐานะเศรษฐกิจขั้นที่สูงขึ้นโดยลำดับต่อไป...” พระบรมราโชวาท ของในหลวงรัชกาลที่ ๙ เมื่อวันที่ ๑๘ กรกฎาคม ๒๕๑๗

๕. ภูมิสังคม ภูมิศาสตร์ สังคมศาสตร์ การพัฒนาใดๆ ต้องคำนึงถึงสภาพภูมิประเทศ ของบริเวณนั้นว่าเป็นอย่างไร และสังคมวิทยาเกี่ยวกับลักษณะนิสัยใจคอคน ตลอดจนวัฒนธรรม ประเพณีในแต่ละท้องถิ่นที่มีความแตกต่างกัน “การพัฒนาจะต้องเป็นไปตามภูมิประเทศทาง ภูมิศาสตร์และภูมิประเทศทางสังคมศาสตร์ ในสังคมวิทยา คือ นิสัยใจคอของคนเรา จะไปบังคับให้ คนอื่นคิดอย่างอื่นไม่ได้ เราต้องแนะนำ เข้าไปดูว่าเขาต้องการอะไรจริงๆ แล้วก็อธิบายให้เขาเข้าใจ หลักการของการพัฒนานี้ก็จะเกิดประโยชน์อย่างยิ่ง”

๖. ทำงานแบบองค์รวม ใช้วิธีคิดเพื่อการทำงาน โดยวิธีคิดอย่างองค์รวม คือ การมอง สิ่งต่างๆ ที่เกิดอย่างเป็นระบบครบวงจร ทุกสิ่งทุกอย่างมีมิติเชื่อมต่อกัน มองสิ่งที่เกิดขึ้นและ แนวทางแก้ไขอย่างเชื่อมโยง

๗. ไม่ติดตำรา เมื่อเราจะทำการใดนั้น ควรทำงานอย่างยืดหยุ่นกับสภาพและสถานการณ์นั้นๆ ไม่ใช่การยึดติดอยู่กับแคในตำราวิชาการ เพราะบางทีความรู้ท่วมหัว เอาตัวไม่รอด บางครั้งเรายึดติด ทฤษฎีมากจนเกินไปจนทำอะไรไม่ได้เลย สิ่งที่เราทำบางครั้งต้องโอบอ้อมต่อสภาพธรรมชาติ สิ่งแวดล้อม สังคม และจิตวิทยาด้วย

๘. รู้จักประหยัด เรียบง่าย ได้ประโยชน์สูงสุด ในการพัฒนาและช่วยเหลือราษฎร ในหลวงรัชกาลที่ ๙ ทรงใช้หลักในการแก้ปัญหาด้วยความเรียบง่ายและประหยัด ราษฎรสามารถทำได้เอง หาได้ในท้องถิ่นและประยุกต์ใช้สิ่งที่มีอยู่ในภูมิภาคนั้นมาแก้ไข ปรับปรุง โดยไม่ต้องลงทุนสูงหรือใช้ เทคโนโลยีที่ยุ่งยากมากนัก ดังพระราชดำรัสตอนหนึ่งว่า “...ให้ปลูกป่าโดยไม่ต้องปลูกโดยปล่อยให้ ขึ้นเองตามธรรมชาติจะได้ประหยัดงบประมาณ...”

๙. ทำให้ง่าย ทรงคิดค้น ดัดแปลง ปรับปรุงและแก้ไขงาน การพัฒนาประเทศตาม แนวพระราชดำริไปได้โดยง่าย ไม่ยุ่งยากซับซ้อนและที่สำคัญอย่างยิ่ง คือ สอดคล้องกับสภาพ ความเป็นอยู่ของประชาชนและระบบนิเวศโดยรวม “ทำให้ง่าย”

๑๐. การมีส่วนร่วม ทรงเป็นนักประชาธิปไตย ทรงเปิดโอกาสให้สาธารณชน ประชาชน หรือเจ้าหน้าที่ทุกระดับได้มาร่วมแสดงความคิดเห็น “สำคัญที่สุดจะต้องหัดทำให้กว้างขวาง หนักแน่น รู้จักรับฟังความคิดเห็น แม้กระทั่งคำวิพากษ์วิจารณ์จากผู้อื่นอย่างฉลาดนั้น แท้จริง คือ การระดม สติปัญญาและประสบการณ์อันหลากหลายมาอำนวยความสะดวกการบริหารงานให้ประสบผลสำเร็จ ที่สมบูรณ์นั่นเอง”

๑๑. ต้องยึดประโยชน์ส่วนรวม ในหลวงรัชกาลที่ ๙ ทรงระลึกถึงประโยชน์ของส่วนรวม เป็นสำคัญ ดังพระราชดำรัสตอนหนึ่งว่า “...ใครต่อใครบอกว่า ขอให้เสียสละส่วนตัวเพื่อส่วนรวม อันนี้

ฟังจนเบื่อ อาจารย์คาญด้วยซ้ำว่า ใครต่อใครมาก็บอกว่าขอให้คิดถึงประโยชน์ส่วนรวม อาจารย์นึกในใจว่า ให้อะไร อยู่เรื่อยแล้วส่วนตัวจะได้อะไร ขอให้คิดว่าคนที่ให้เป็นเพื่อส่วนรมนั้น มิได้ให้ส่วนรวมแต่อย่างเดียว เป็นการให้เพื่อตัวเองสามารถที่จะมีส่วนร่วมที่จะอาศัยได้...”

๑๒. บริการที่จุดเดียว ทรงมีพระราชดำริมากกว่า ๒๐ ปีแล้ว ให้บริหารศูนย์ศึกษาการพัฒนาหลายแห่งทั่วประเทศโดยใช้หลักการ “การบริการรวมที่จุดเดียว : One Stop Service” โดยทรงเน้นเรื่องรู้จักสามัคคีและการร่วมมือร่วมใจกันด้วยการปรับลดช่องว่างระหว่างหน่วยงานที่เกี่ยวข้อง

๑๓. ใช้ธรรมชาติช่วยธรรมชาติ พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว รัชกาลที่ ๙ ทรงเข้าใจถึงธรรมชาติและต้องการให้ประชาชนใกล้ชิดกับทรัพยากรธรรมชาติ ทรงมองปัญหาธรรมชาติอย่างละเอียด โดยหากเราต้องการแก้ไขธรรมชาติจะต้องใช้ธรรมชาติเข้าช่วยเหลือเราด้วย

๑๔. ใช้ธรรมชาติปราบธรรม ทรงนำความจริงในเรื่องธรรมชาติและกฎเกณฑ์ของธรรมชาติมาเป็นหลักการแนวทางปฏิบัติในการแก้ไขปัญหาและปรับปรุงสภาพที่ไม่ปกติเข้าสู่ระบบที่ปกติ เช่น การบำบัดน้ำเน่าเสียโดยให้ผักตบชวา ซึ่งมีตามธรรมชาติให้ดูดซึมสิ่งสกปรกปนเปื้อนในน้ำ

๑๕. ปลูกป่าในใจคน การจะทำการใดสำเร็จต้องปลูกจิตสำนึกของคนเสียก่อน ต้องให้เห็นคุณค่า เห็นประโยชน์กับสิ่งที่จะทำ “เจ้าหน้าที่ป่าไม้ควรจะต้องปลูกต้นไม้ลงในใจคนเสียก่อน แล้วคนเหล่านั้นก็จะพากันปลูกต้นไม้ลงบนแผ่นดินและจะรักษาต้นไม้ด้วยตนเอง”

๑๖. ขาดทุนคือกำไร หลักการในพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว รัชกาลที่ ๙ ที่มีต่อพสกนิกรไทย “การให้” และ “การเสียสละ” เป็นการกระทำอันมีผลเป็นกำไร คือ ความอยู่ดีมีสุขของราษฎร

๑๗. การพึ่งพาตนเอง การพัฒนาตามแนวพระราชดำริ เพื่อการแก้ไขปัญหาในเบื้องต้นด้วยการแก้ไขปัญหาเฉพาะหน้า เพื่อให้มีความแข็งแรงพอที่จะดำรงชีวิตได้ต่อไป แล้วขั้นต่อไปก็คือการพัฒนาให้ประชาชนสามารถอยู่ในสังคมได้ตามสภาพแวดล้อมและสามารถพึ่งตนเองได้ในที่สุด

๑๘. พออยู่พอกิน ให้ประชาชนสามารถอยู่อย่าง “พออยู่พอกิน” ให้ได้เสียก่อน แล้วจึงค่อยขยายให้มีขีดสมรรถนะที่ก้าวหน้าต่อไป

๑๙. เศรษฐกิจพอเพียง เป็นปรัชญาที่อยู่ในหลวงรัชกาลที่ ๙ พระราชทานพระราชดำริสชี้แนะแนวทางการดำเนินชีวิต ให้ดำเนินไปบน “ทางสายกลาง” เพื่อให้รอดพ้นและสามารถดำรงอยู่ได้อย่างมั่นคงและยั่งยืนภายใต้กระแสโลกาภิวัตน์และการเปลี่ยนแปลงต่างๆ ซึ่งปรัชญานี้สามารถนำไปประยุกต์ใช้ได้ทั้งระดับบุคคล องค์กร และชุมชน

๒๐. ความซื่อสัตย์สุจริต จริงใจต่อกัน ผู้ที่มีความสุจริตและบริสุทธิ์ใจ แม้จะมีความรู้น้อย ก็ย่อมทำประโยชน์ให้แก่ส่วนรวมได้มากกว่าผู้ที่มีความรู้มาก แต่ไม่มีความสุจริต ไม่มีความบริสุทธิ์ใจ

๒๑. ทำงานอย่างมีความสุข ทำงานต้องมีความสุขด้วย ถ้าเราทำอย่างไม่มีความสุข เราจะแพ้ แต่ถ้าเรามีความสุขเราจะชนะ สนุกกับการทำงานเพียงเท่านั้น ถ้าวางเราชนะแล้ว หรือจะทำงานโดยคำนึงถึงความสุขที่เกิดจากการได้ทำประโยชน์ให้กับผู้อื่นก็สามารถทำได้ “...ทำงานกับฉันฉันไม่มีอะไรจะให้ นอกจากการมีความสุขร่วมกัน ในการทำประโยชน์ให้กับผู้อื่น...”

๒๒. ความเพียร การเริ่มต้นทำงานหรือทำสิ่งใดนั้นอาจจะไม่ได้มีความพร้อม ต้องอาศัยความอดทนและความมุ่งมั่น ดังเช่นพระราชนิพนธ์ “พระมหาชนก” กษัตริย์ผู้เพียรพยายามแม้จะไม่เห็นฝั่งก็จะว่ายน้ำต่อไป เพราะถ้าไม่เพียรว่ายน้ำก็จะตกเป็นอาหารปู ปลาและไม่ได้พบกับเทวดาที่ช่วยเหลือมิให้จมน้ำ

๒๓. รู้ รัก สามัคคี

รู้ คือ รู้ปัญหาและรู้วิธีแก้ปัญหา

รัก คือ เมื่อเรารู้ถึงปัญหาและวิธีแก้แล้ว เราต้องมีความรัก ที่จะลงมือทำ ลงมือแก้ไขปัญหา

สามัคคี คือ การแก้ไขปัญหาต่างๆ ไม่สามารถลงมือทำคนเดียวได้ ต้องอาศัยความร่วมมือร่วมใจกัน

เมื่อจัดลำดับกลุ่มศาสตร์ของพระราชอา ตามแนวคิดของของศาสตราจารย์กิตติคุณ ดร.วิษณุ เครืองาม รองนายกรัฐมนตรี ที่ได้แบ่งสาระสำคัญในศาสตร์พระราชอาประกอบด้วยเนื้อหา ๓ ด้าน ได้แก่ (ศาสตราจารย์กิตติคุณ ดร.วิษณุ เครืองาม รองนายกรัฐมนตรี กล่าวปาฐกถาพิเศษ เรื่อง “ศาสตร์พระราชอา ศาสตร์แห่งแผ่นดิน” เมื่อวันที่ ๑๘ กุมภาพันธ์ ๒๕๖๐ จัดโดยสมาคมแห่งสถาบันพระปกเกล้า)

๑. ศาสตร์แห่งการพัฒนา (Science of Development)

๒. ศาสตร์แห่งความประพฤติหรือประกอบกิจการงานหรือศาสตร์แห่งการครองตน (Science of Behavior)

๓. ศาสตร์แห่งการอยู่ร่วมกันได้อย่างสงบ สันติ ผาสุก (Science of Coexistence)...”

เมื่อทำการวิเคราะห์ศาสตร์พระราชอาทั้ง ๒๓ ข้อ พบว่า มีเนื้อหาสาระที่ครอบคลุมทั้งศาสตร์แห่งการพัฒนา (Science of Development) ศาสตร์แห่งความประพฤติ/ประกอบกิจการงาน/การครองตน (Science of Behavior) ศาสตร์แห่งการอยู่ร่วมกันได้อย่างสงบ สันติ ผาสุก (Science of Coexistence) โดยมีศาสตร์พระราชอาที่เกี่ยวข้องกับหลักประชาธิปไตย ดังนี้

ระเบิดจากภายใน เนื่องจากศาสตร์พระราชอาในข้อนี้เป็นการเปิดโอกาสให้บุคคลได้มีส่วนร่วมในการแสดงความคิดเห็นหลักความเสมอภาค หลักสิทธิ เสรีภาพและหน้าที่ หลักนิติธรรม หลักการใช้เหตุผล จะทำการใดๆ ต้องเริ่มจากคนที่เกี่ยวข้องเสียก่อน ต้องสร้างความเข้มแข็งจากภายในให้เกิดความเข้าใจและอยากทำ ไม่ใช่การสั่งให้ทำ คนไม่เข้าใจก็อาจจะไม่ทำก็เป็นได้ ในการทำงานนั้นอาจจะต้องคุยหรือประชุมกับลูกน้อง เพื่อนร่วมงาน หรือคนในทีมเสียก่อน เพื่อให้ทราบถึงเป้าหมายและวิธีการต่อไป

แก้ปัญหากจากจุดเล็ก เนื่องจากศาสตร์พระราชอาในข้อนี้เป็นการเปิดโอกาสให้บุคคลได้มีส่วนร่วมในการแสดงความคิดเห็น ซึ่งถือเป็นสิทธิเสรีภาพขั้นพื้นฐาน โดยมองปัญหาภาพรวมก่อนเสมอ แต่เมื่อจะลงมือแก้ปัญหานั้น ควรมองในสิ่งที่คนมักจะมองข้าม แล้วเริ่มแก้ปัญหากจากจุดเล็กๆ เสียก่อน เสมือนยอมรับเสียงส่วนใหญ่แต่ก็ให้ความสำคัญกับเสียงส่วนน้อยนั่นเอง

ทำตามลำดับขั้น เนื่องจากศาสตร์พระราชอาในข้อนี้เป็นการนำหลักการให้เหตุผลมาใช้ในการทำงานโดยเริ่มต้นจากการลงมือทำในสิ่งที่จำเป็นก่อน เมื่อสำเร็จแล้วก็เริ่มลงมือสิ่งที่จำเป็นลำดับ

ต่อไป ด้วยความรอบคอบและระมัดระวัง การพัฒนาประเทศจำเป็นต้องทำตามลำดับขั้น ต้องสร้างพื้นฐาน คือ ความพอมี พอกิน พอใช้ของประชาชนส่วนใหญ่เป็นเบื้องต้นก่อน ใช้วิธีการและอุปกรณ์ที่ประหยัด แต่ถูกต้องตามหลักวิชา เมื่อได้พื้นฐานที่มั่นคงพร้อมพอสมควร สามารถปฏิบัติได้แล้ว จึงค่อยสร้างเสริมความเจริญและฐานะเศรษฐกิจขั้นที่สูงขึ้นโดยลำดับต่อไป

ภูมิสังคม ภูมิศาสตร์ สังคมศาสตร์ เนื่องจากศาสตร์พระราชานี้เป็นการใช้หลักการใช้เหตุผลในการพัฒนา โดยต้องคำนึงถึงสภาพภูมิประเทศของบริเวณนั้นว่าเป็นอย่างไร และสังคมวิทยาเกี่ยวกับลักษณะนิสัยใจคอคน ตลอดจนวัฒนธรรมประเพณีในแต่ละท้องถิ่นที่มีความแตกต่างกันนั่นเอง

ทำงานแบบองค์รวม เนื่องจากศาสตร์พระราชานี้เป็นการคำนึงถึงเสียงส่วนใหญ่เป็นหลัก ใช้วิธีคิดเพื่อการทำงาน โดยวิธีคิดอย่างองค์รวม คือ การมองสิ่งต่างๆ ที่เกิดอย่างเป็นระบบครบวงจร ทุกสิ่งทุกอย่างมีมิติเชื่อมต่อกัน มองสิ่งที่เกิดขึ้นและแนวทางแก้ไขอย่างเชื่อมโยง

ไม่ติดตำรา เนื่องจากศาสตร์พระราชานี้เป็นการใช้ความยืดหยุ่นและเกื้อกูลในการทำงานเปิดโอกาสให้บุคคลได้มีส่วนร่วมในการแสดงความคิดเห็น ทำงานอย่างยืดหยุ่นกับสภาพและสถานการณ์นั้นๆ ไม่ใช้การยึดติดอยู่กับแคในตำราวิชาการ สิ่งที่ทำบางครั้งต้องโอบอ้อมต่อสภาพธรรมชาติ สิ่งแวดล้อม สังคม และจิตวิทยาด้วย

รู้จักประหยัด เรียบง่าย ได้ประโยชน์สูงสุด เนื่องจากศาสตร์พระราชานี้เป็นการเปิดโอกาสให้บุคคลได้มีส่วนร่วมในการแสดงความคิดเห็น มีสิทธิ เสรีภาพและหน้าที่ มีเหตุผลในการพัฒนาและช่วยเหลือราษฎร แก้ปัญหาด้วยความเรียบง่ายและประหยัด ราษฎรสามารถทำได้เอง หาได้ในท้องถิ่นและประยุกต์ใช้สิ่งที่มีอยู่ในภูมิภาคนั้นมาแก้ไข ปรับปรุง โดยไม่ต้องลงทุนสูงหรือใช้เทคโนโลยีที่ยุ่งยากมากนัก

ทำให้ง่าย เนื่องจากศาสตร์พระราชานี้เป็นการใช้หลักการใช้เหตุผลในการทำงาน สอดคล้องกับความต้องการของประชาชน ทรงคิดค้น ดัดแปลง ปรับปรุงและแก้ไขงาน การพัฒนาประเทศตามแนวพระราชดำริไปได้โดยง่าย ไม่ยุ่งยากซับซ้อนและที่สำคัญอย่างยิ่ง คือ สอดคล้องกับสภาพความเป็นอยู่ของประชาชนและระบบนิเวศโดยรวม “ทำให้ง่าย”

การมีส่วนร่วม เนื่องจากศาสตร์พระราชานี้เป็นการเปิดโอกาสให้บุคคลได้มีส่วนร่วมในการแสดงความคิดเห็น หลักสิทธิเสรีภาพ และหลักการใช้เหตุผล ทรงเป็นนักประชาธิปไตย ทรงเปิดโอกาสให้สาธารณชน ประชาชนหรือเจ้าหน้าที่ทุกระดับได้มาร่วมแสดงความคิดเห็น สำคัญที่สุดจะต้องหัดทำใจให้กว้างขวาง หนักแน่น รู้จักรับฟังความคิดเห็น แม้กระทั่งการวิพากษ์วิจารณ์จากผู้อื่นอย่างฉลาดนั้น แท้จริง คือ การระดมสติปัญญาและประสบการณ์อันหลากหลายมาอำนวยความสะดวกปฏิบัติบริหารงานให้ประสบผลสำเร็จที่สมบูรณ์นั่นเอง

ต้องยึดประโยชน์ส่วนรวม เนื่องจากศาสตร์พระราชานี้เป็นการคำนึงถึงเสียงส่วนใหญ่ของประชาชน ทรงระลึกถึงประโยชน์ของส่วนรวมเป็นสำคัญ ให้เสียสละส่วนตัวเพื่อส่วนรวมอย่างเป็นรูปธรรม

บริการที่จุดเดียว เนื่องจากศาสตร์พระราชานี้เป็นการเปิดโอกาสให้บุคคลได้มีส่วนร่วมในการแสดงความคิดเห็น ใช้หลักการใช้เหตุผลซึ่งสามารถนำมาให้บริการประชาชนได้อย่าง

ทั่วถึง สะดวก และรวดเร็ว โดยใช้หลักการ “การบริการรวมที่จุดเดียว : One Stop Service” โดยทรงเน้นเรื่องรู้จักสามัคคีและการร่วมมือร่วมใจกันด้วยการปรับลดช่องว่างระหว่างหน่วยงานที่เกี่ยวข้อง

ปลูกป่าในใจคน เนื่องจากศาสตร์พระราชานี้เป็นการปลูกจิตสำนึกในการรักประชาธิปไตย ใช้หลักความเสมอภาค หลักสิทธิ เสรีภาพและหน้าที่ ต้องให้เห็นคุณค่า เห็นประโยชน์กับสิ่งที่จะทำ

ขาดทุนคือกำไร เนื่องจากศาสตร์พระราชานี้เป็นการเปิดโอกาสให้บุคคลได้มีส่วนร่วมในการเสียสละ อุทิศตนเพื่อประเทศชาติ รู้จัก “การให้” และ “การเสียสละ” เป็นการกระทำอันมีผลเป็นกำไร คือ ความอยู่ดีมีสุขของราษฎร

การพึ่งพาตนเอง เนื่องจากศาสตร์พระราชานี้เป็นการใช้หลักการใช้เหตุผลในการดำเนินชีวิต มีส่วนร่วมการเรียนรู้ในการแก้ไขปัญหาในเบื้องต้นด้วยการแก้ไขปัญหาเฉพาะหน้า เพื่อให้มีความแข็งแกร่งพอที่จะดำรงชีวิตได้ต่อไป แล้วขั้นต่อไปก็คือ การพัฒนาให้ประชาชนสามารถอยู่ในสังคมได้ตามสภาพแวดล้อมและสามารถ พึ่งตนเองได้ในที่สุด

พออยู่พอกิน เนื่องจากศาสตร์พระราชานี้เป็นการใช้หลักการใช้เหตุผลในการดำเนินชีวิตให้ประชาชนสามารถอยู่อย่าง “พออยู่พอกิน” ให้ได้เสียก่อน แล้วจึงค่อยขยายให้มีขีดสมรรถนะที่ก้าวหน้าต่อไป

เศรษฐกิจพอเพียง เนื่องจากศาสตร์พระราชานี้เป็นการใช้หลักการใช้เหตุผลดำเนินไปบน “ทางสายกลาง” เพื่อให้รอดพ้นและสามารถดำรงอยู่ได้อย่างมั่นคงและยั่งยืนภายใต้กระแสโลกาภิวัตน์และการเปลี่ยนแปลงต่าง ๆ ซึ่งปรัชญานี้สามารถนำไปประยุกต์ใช้ได้ทั้งระดับบุคคล องค์กร และชุมชน

ความซื่อสัตย์สุจริต จริใจต่อกัน เนื่องจากศาสตร์พระราชานี้เป็นหลักความเสมอภาค หลักสิทธิ เสรีภาพและหน้าที่ หลักนิติธรรม ผู้ที่มีความสุจริตและบริสุทธิ์ใจ แม้จะมีความรู้น้อยก็ย่อมทำประโยชน์ให้แก่ส่วนรวมได้มากกว่าผู้ที่มีความรู้มาก แต่ไม่มีความสุจริต ไม่มีความบริสุทธิ์ใจ

ทำงานอย่างมีความสุข เนื่องจากศาสตร์พระราชานี้เป็นการใช้หลักเหตุผลในการดำเนินชีวิต มีส่วนร่วม เสียสละเพื่อส่วนรวม โดยมีเป้าหมาย คือ ทำงานอย่างมีความสุข โดยคำนึงถึงความสุขที่เกิดจากการได้ทำประโยชน์ให้กับผู้อื่นก็สามารถทำได้

รู้จัก สามัคคี เนื่องจากศาสตร์พระราชานี้เป็นการเปิดโอกาสให้บุคคลได้มีส่วนร่วมหลักความเสมอภาค หลักสิทธิ เสรีภาพและหน้าที่ หลักนิติธรรม และหลักการใช้เหตุผล โดยรู้ปัญหาและรู้วิธีแก้ปัญหาที่ เมื่อเรารู้ถึงปัญหาและวิธีแก้แล้ว เราต้องมีความรัก ที่จะลงมือทำ ลงมือแก้ไขปัญหาที่ โดยที่การแก้ไขปัญหาต่างๆ ไม่สามารถลงมือทำคนเดียวได้ ต้องอาศัยความร่วมมือร่วมใจกันนั่นเอง

กล่าวโดยสรุป จากที่ได้กล่าวมาทั้งหมดดังกล่าวข้างต้นแสดงให้เห็นว่าศาสตร์พระราชานี้เป็นองค์ความรู้ของพระบาทสมเด็จพระบรมชนกาธิเบศร มหาภูมิพลอดุลยเดชมหาราช บรมนาถบพิตร ที่ใช้เป็นหลักการทรงงาน ถือเป็น “ตำราแห่งชีวิต” เพราะบันทึกจากประสบการณ์จากการทรงงานทำให้ประเทศไทยสามารถผ่านวิกฤตการณ์ต่างๆ มาได้ทุกมิติโดยมีหลักประชาธิปไตยที่ถือเป็นองค์

ความรู้ที่สำคัญอยู่ในศาสตร์พระราชชาติ ได้แก่ อำนาจอธิปไตยเป็นของปวงชน (popular sovereignty) สิทธิเสรีภาพ (rights and freedom) ความเสมอภาค (equality) หลักนิติธรรม (the rule of law) ความอดทนอดกลั้น (tolerance) ความถูกต้องตามกฎหมาย (legality) ความชอบธรรมทางการเมือง (legitimacy) ความถูกต้องเหมาะสม (decency) ความน่าเชื่อถือ (credibility) ความโปร่งใส (transparency) และการมีส่วนร่วมของประชาชน (participation) แสดงให้เห็นว่าด้วยพื้นฐานทางการศึกษาของพระองค์ที่หลากหลาย ไม่ว่าจะเป็นด้านวิทยาศาสตร์ สังคมศาสตร์และมนุษยศาสตร์ ประกอบกับประสบการณ์ที่เกิดขึ้นจากการประกอบพระราชกรณียกิจ จนเกิดเป็นองค์ความรู้ที่มีค่าเป็นศาสตร์ของพระราชชาติเพื่อพัฒนาประเทศไทยสู่การพัฒนาที่ยั่งยืน และที่สำคัญ คือ เป็นศาสตร์ที่เหมาะสมและสอดคล้องกับบริบทของสังคมไทย สามารถนำมาประยุกต์ใช้ในการดำเนินชีวิตอย่างเป็นรูปธรรมได้อย่างยั่งยืนต่อไป

ข้อเสนอแนะแนวทางในการนำศาสตร์พระราชชาติมาใช้ให้สอดคล้องกับหลักประชาธิปไตย เพื่อให้เกิดการพัฒนาที่ยั่งยืน

“ศาสตร์พระราชชาติ” เป็นองค์ความรู้ของพระบาทสมเด็จพระบรมชนกาธิเบศร มหาภูมิพลอดุลยเดชมหาราช บรมนาถบพิตร ที่ใช้เป็นหลักการทรงงาน โดยมีแนวคิดของหลักประชาธิปไตยที่สอดแทรกอยู่ในศาสตร์พระราชชาติอย่างชัดเจน เพื่อเป็นการส่งเสริมการปกครองตามระบอบประชาธิปไตยอย่างเป็นรูปธรรม ผู้ศึกษามีข้อเสนอแนะ ดังนี้

๑. ภาครัฐ และผู้นำภาคเอกชนทุกองค์กรนำศาสตร์พระราชชาติมาใช้ในการดำเนินชีวิตเป็นตัวอย่างให้แก่ประชาชนก่อนเพื่อให้เกิดเป็นรูปธรรมภาพลักษณ์ที่ดี

๒. สนับสนุนให้เกิดผู้นำที่มีคุณภาพ ซื่อสัตย์ สุจริต มีธรรมาภิบาล มีแนวคิดระเบิดจากข้างใน แก้ปัญหาที่จุดเล็ก ๆ ก่อน โดยทำตามลำดับขั้น ยึดหลักภูมิสังคม ส่งเสริมความเข้มแข็งขององค์กร ชุมชนด้านสังคมคุณภาพชีวิต

๓. สร้างความเข้มแข็งให้แก่ประชาชน รัฐบาลควรส่งเสริมการร่วมลงทุนระหว่างเครือข่ายองค์กรชุมชนกับองค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น หรือภาครัฐและรัฐวิสาหกิจ ส่งเสริมให้เกิดวิสาหกิจชุมชน เศรษฐกิจชุมชน เศรษฐกิจฐานราก เศรษฐกิจวัฒนธรรมและภูมิปัญญา

๔. ส่งเสริมการมีส่วนร่วมแบบองค์รวมทุกมิติโดยการสนับสนุนการมีส่วนร่วมของชุมชนในการค้นหาปัญหาและความต้องการตลอดทั้งทุนของชุมชน ทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อมของชุมชน

๕. จัดเวทีชุมชนอย่างมีส่วนร่วม เพื่อกำหนดวิสัยทัศน์และพันธกิจของชุมชน จัดทำแผนแม่บทของชุมชน ส่งเสริมบทบาทของครอบครัวและชุมชนในการจัดบริการสังคม

๖. การจัดการความรู้และการศึกษาข้อมูลอย่างเป็นระบบของประชาชน โดยไม่ยึดติดกับตำรา ส่งเสริมให้มีการศึกษาดูงาน โดยการสนับสนุนกระบวนการเรียนรู้และขยายเครือข่ายการเรียนรู้ของประชาชน และการเสริมสร้างเครือข่ายเพื่อเพิ่มขีดความสามารถของท้องถิ่นและชุมชนในการเรียนรู้ และการทำงานร่วมกันทำให้เกิดระบบที่ดี มีความโปร่งใส ไร้ทุจริต

๗. ทุกภาคส่วนนำหลักปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียงมาปรับใช้ให้เหมาะสมอย่างมีปัญญา กล่าวหาญ และมีความเพียร สร้างจิตสำนึกและความตระหนักรู้ของชุมชนในคุณค่าของทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อมที่มีต่อวิถีชีวิตชุมชน

๘. การปรับตัวให้ทันต่อการเปลี่ยนแปลง คือ ปรับแนวคิดของภาครัฐจากผู้สั่งการ เป็นผู้สนับสนุน และเสริมสร้างแนวคิดการบริการสาธารณะแนวใหม่ การสร้างเครือข่ายภาคีความร่วมมือจากทุกภาคส่วนทั้งภายในและภายนอก โดยการจัดระบบบริหารจัดการที่ดี

๙. ให้ความรู้และปลูกจิตสำนึกให้ชุมชนตระหนักรู้ให้เท่าทันต่อการเปลี่ยนแปลงตามการพัฒนากระแสหลัก โดยเลือกรับในสิ่งที่เป็นประโยชน์อย่างชาญฉลาด และปฏิเสธในสิ่งที่ไม่ก่อให้เกิดประโยชน์แก่ชุมชน

๑๐. การปลูกจิตสำนึกให้กับตนเอง โดยการระเบิดจากข้างใน โดยยึดหลักพอประมาณ มีเหตุ มีผล มีภูมิคุ้มกัน และต้องมีความรู้ควบคู่ไปกับคุณธรรม สร้างเครือข่ายแห่งการเรียนรู้ของครอบครัว โรงเรียน ชุมชน และสถาบัน

บรรณานุกรม

กลุ่มงานผลิตเอกสาร ๒๕๕๗. สำนักประชาสัมพันธ์ สำนักงานเลขาธิการสภาผู้แทนราษฎร การพัฒนาการเมืองการปกครองในระบอบประชาธิปไตย

https://www.parliament.go.th/ewtadmin/ewt/parliament_parcy/ewt_dl_link.php?nid=๒๖๓๓๓

เกษม วัฒนชัย องคมนตรี <http://chaoprayanews.com/blog/thaiflag/๒๐๑๖/>

ดาวน้อย สุทธินิภาพันธ์. ๒๕๖๐. “หลักประชาธิปไตย” สิทธิและเสรีภาพในสังคมพหุวัฒนธรรม. เอกสารวิชาการส่วนบุคคล (Individual Study) หลักสูตรหลักนิติธรรมเพื่อประชาธิปไตย รุ่นที่ ๕ วิทยาลัยศาลรัฐธรรมนูญ สำนักงานศาลรัฐธรรมนูญ.

https://www.constitutionalcourt.or.th/occ_web/ewt_dl_link.php?nid=๙๖๔๐.

ปตินันท์ อุปปรมัย. ๒๕๕๖. พระมหากษัตริย์กับระบอบประชาธิปไตย. กรรมการการเลือกตั้งประจำจังหวัดนนทบุรี ข้าราชการบำนาญ มหาวิทยาลัยสุโขทัยธรรมาธิราช (เรียบเรียงเนื้อหาจากบทวิทยุกระจายเสียง ปี ๒๕๕๖) <https://www.stou.ac.th/study/sumrit/๒-๖๐/page๑-๒-๖๐.html>

ป่าสาละ. ๒๕๖๕. “ปลูกธุรกิจที่ยั่งยืน” <http://www.salforest.com/about-us/profile>

มูลนิธิชัยพัฒนา (๒๕๖๐). พระราชดำรัสพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว. วารสารชัยพัฒนา , สืบค้นเมื่อ ๒๕ มิถุนายน ๒๕๖๕, จาก http://www.chaipat.or.th/site_content/๓๔-๑๓/๓๕๗๙-๒๐๑๐-๑๐-๐๘-๐๕-๒๔-๓๙.html <http://www.thaigov.go.th/index.php/th/government-th/item/๑๐๒๗๕๐-๑๐๒๗๕๐> สืบค้นเมื่อวันที่ ๖ สิงหาคม ๒๕๕๙

มูลนิธิมั่นพัฒนา (๒๕๖๐). ห้องสมุดมั่นพัฒนา ศาสตร์พระราชา...ศาสตร์เพื่อการพัฒนาที่ยั่งยืน, สืบค้นเมื่อ ๒๕ มิถุนายน ๒๕๖๕, จาก

<http://www.manpattanalibrary.com/newsdetail.php?id=๒๓>

โรงเรียนนายร้อยพระจุลจอมเกล้า (๒๕๕๗). หลัก ๒๓ ข้อ ในการทรงงานของในหลวง , สืบค้นเมื่อ ๒๕ มิถุนายน ๒๕๖๕, จาก http://www.crma.ac.th/msdept/knowledgmsd/๒๓king_work.htm

ลิขิต ธีรเวคิน. ๒๕๔๙. ความคิดเสรีหลักการประชาธิปไตย ๑๒ ประการ ที่นักการเมืองต้องเข้าใจและยึดถือ <https://mgronline.com/daily/detail/๙๔๙๐๐๐๐๐๕๕๓๒๕>.

วิทยากร เชียงกุล ๒๕๕๗. หลักการของระบอบ

ประชาธิปไตย.<http://witayakornclub.wordpress.com/๒๐๐๗/๐๖/๒๖/democratic/>

วิชฌู เกรืองาม (๒๕๖๐). รองนายกรัฐมนตรี กล่าวปาฐกถาพิเศษ เรื่อง “ศาสตร์พระราชา ศาสตร์แห่งแผ่นดิน” เมื่อวันที่ ๑๘ ก.พ.๖๐ จัดโดยสมาคมแห่งสถาบันพระปกเกล้า

ศูนย์ศึกษาประชาธิปไตย สำนักงานคณะกรรมการการเลือกตั้ง ๒๕๖๕. หลักการสำคัญของการปกครองระบอบประชาธิปไตย.

https://www.ect.go.th/dec/ewt_news.php?nid=๗๑&filename=index

ศูนย์วิทยาศาสตร์ฮาลาล จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย “ศาสตร์พระราชา” จากการบรรยายของ พลเอก ประยุทธ์ จันทร์โอชา นายกรัฐมนตรี วันศุกร์ที่ ๒๓ ธันวาคม ๒๕๕๙

<http://www.halalscience.org/archives/๔๓๕๘๑>

สำนักเลขาธิการนายกรัฐมนตรี ๒๕๕๙. รายการ “ศาสตร์พระราชา สู่การพัฒนาอย่างยั่งยืน” ออกอากาศวันศุกร์ที่ ๙ ธันวาคม ๒๕๕๙ แหล่งที่มา , สืบค้นเมื่อ ๒๕ มิถุนายน ๒๕๖๕, จาก www.thaigov.go.th

สำนักงานสภาพัฒนาการเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ. ๒๕๖๕. เป้าหมายการพัฒนาที่ยั่งยืนสำหรับประเทศไทย (Thailand’s SDG Roadmap) <https://sdgs.nesdc.go.th/>

สำนักจัดการทรัพยากรป่าไม้ที่ ๔ สาขาพิษณุโลก

http://old.forest.go.th/phitsanulok/index.php?option=com_content&view=article&id=๕๑๗%๓Ap๙&catid=๑๓%๓A๒๐๑๐-๐๖-๐๔-๐๖-%๒๕M-%๒๕S&lang=th

สุวิทย์ เมษินทรีย์. (๒๕๖๓) ระบอบประชาธิปไตยอันมีพระมหากษัตริย์ทรงเป็นประมุขตอบโจทย์ประเทศไทยในโลกศตวรรษที่ ๒๑ หรือไม่ ? อย่างไร ? <https://thaipublica.org/๒๐๒๐/๑๒/suvit-maesincee๐๔/>

องค์การบริหารส่วนตำบลสระกระโจม ๒๕๖๕. หลักการสำคัญของการปกครองระบอบประชาธิปไตย <https://www.srakrajom.go.th/home>

[https://blog.pttexpresso.com/tag/sustainable-development- /](https://blog.pttexpresso.com/tag/sustainable-development-/)